

УДК 336.7

В. О. Рибінцевдоктор економічних наук, професор
Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій**М. В. Хацер**кандидат економічних наук, доцент
Запорізька державна інженерна академія

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ

У статті подано визначення терміна “фактор” і наведено схему класифікації факторів впливу на банківську систему України з урахуванням регіонального аспекту та кризових явищ у економіці держави. Охарактеризовано групи факторів впливу на банківську систему України з деталізацією їх складових (місце виникнення, ступінь впливу відносно банківської установи, за строками впливу залежно від специфіки прояву, за структурою відносин у соціально-економічній системі, за безпосередніми причинами виникнення, за передбачуваністю залежно від характеру впливу, за напрямками впливу залежно від його рівня, за головними суб'єктами впливу).

Ключові слова: банк, банківська система, економічна криза, класифікація факторів, фактор.

І. Вступ

Згідно з даними Національного банку України, на 01.01.2013 р. в Україні налічувалося 175 банків, із яких тільки 19 показали від'ємний фінансовий результат (11% від загальної кількості), при цьому з першої групи збитковим не був ні один банк. На 01.01.2014 р. в Україні налічувалося 180 банків (на 5 банків більше, порівняно з результатом попереднього періоду), з яких 20 показали від'ємний фінансовий результат (11% від загальної кількості), при цьому з першої групи два банки зазнали збитків (ПАТ “Промінвестбанк” і ПАТ “ВТБ Банк”). На 01.01.2015 р. в Україні налічувалося 158 банків (на 22 банки менше, порівняно з результатом попереднього періоду), з яких 52 показали від'ємний фінансовий результат (33% від загальної кількості), при цьому з першої групи 10 із 16 банків зазнали збитків на загальну суму 33,5 млрд грн. На 01.10.2015 р. в Україні налічувалося 123 банки (на 35 банків менше, порівняно з результатом на 01.01.2015 р.), із яких 38 показали від'ємний фінансовий результат (31% від загальної кількості), при цьому з першої групи 11 з 13 банків зазнали збитків на загальну суму 51,5 млрд грн, що становило 75% збитків банківської системи України на зазначену дату [3].

Наразі наявна жорстка криза в банківському секторі України. За період дослідження в країні збанкрутувало або було ліквідовано 52 банки, тобто близько 30% від рівня початку 2013 р. За 2014–2015 рр. українська банківська система зазнала суттєвих збитків,

що загалом стосувалося першої групи банків згідно з класифікатором НБУ. Так, за неповні два роки українські банки, що належать до першої групи згідно з класифікатором НБУ, зазнали 85 млрд грн збитків.

Така ситуація є наслідком соціально-економічної кризи в Україні, негативного зовнішнього впливу та суттєвих внутрішніх проблем в українській банківській системі. Вона не була готова до кризи в державі, високих значень інфляції, суттєвої девальвації гривні та зниження кредитоспроможності юридичних осіб і домашніх господарств. Система менеджменту більшості українських банків не була побудована з урахуванням антикризової складової.

За таких умов українські банки зокрема та українська банківська система взагалі повинні суттєво підвищувати ефективність власної фінансової діяльності, що можливо лише за умови швидкого виявлення та реагування на фактори впливу. При цьому необхідно побудувати таку класифікацію факторів впливу, яка буде враховувати регіональний аспект діяльності банків і кризові явища в економіці держави.

Проблематику факторів впливу на банківську систему держави досліджували в своїх наукових працях такі українські та зарубіжні вчені: В. М. Вербенська, А. А. Геворкян, В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва, В. В. Лойко, Р. Л. Міллер, Д. В. Панова, І. Г. Петров, П. С. Роуз, М. В. Федик, Г. Г. Фетисов та ін.

Особливої уваги заслуговують:

1. Наукове дослідження М. В. Федик, у якому деталізовано фактори впливу на розвиток банківської інфраструктури в Україні [5].

- Наукове дослідження І. Г. Петрова, у якому виявлено ключові фактори, що впливають на розвиток банківської системи країни [4].
- Наукове дослідження А. А. Геворкян, у якому оцінено фактори впливу на банківську систему країни та окремих банків [1]. Незважаючи на чималі дослідження в галузі визначення та систематизації факторів впливу на банківську систему держави взагалі та України зокрема, вважаємо за необхідне сконцентрувати увагу на подальших дослідженнях у цьому напрямі з урахуванням регіонального аспекту та кризових явищ у економіці та банківському секторі держави.

II. Постановка завдання

Мета статті – визначити й систематизувати фактори впливу на банківську систему

України в умовах кризи в економіці та банківському секторі з урахуванням регіональних аспектів здійснення діяльності українськими банками.

III. Результати

Спочатку дамо визначення терміну “фактор” (лат. *facere* – діяти, виробляти, примножувати). У науковій літературі його трактують як умову, рушійну силу будь-якого процесу, явища; чинник [2, с. 813].

На рис. 1 дамо класифікацію факторів впливу на банківську систему України з урахуванням регіонального аспекту та кризових явищ у економіці держави.

Охарактеризуємо наведені на рис. 1 групи факторів.

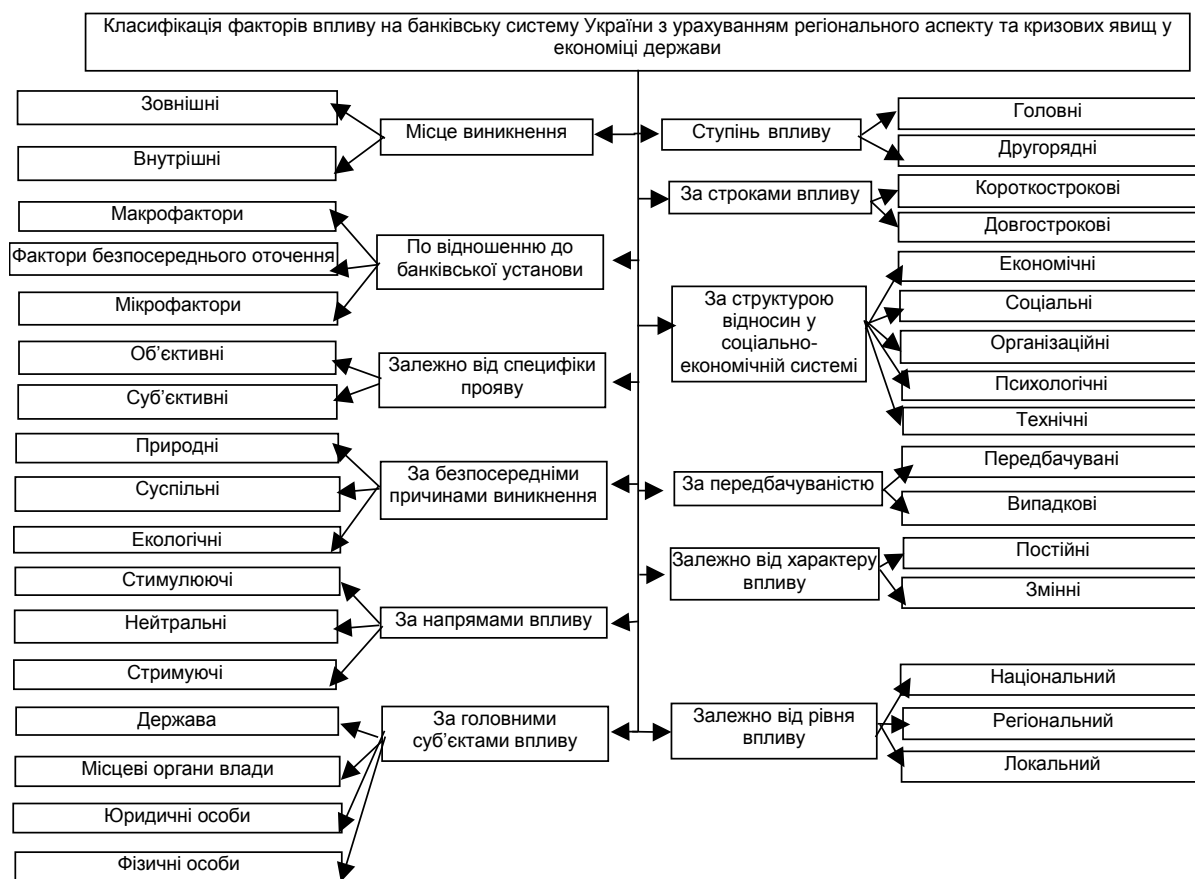

Рис. 1. Класифікація факторів впливу на банківську систему України з урахуванням регіонального аспекту та кризових явищ у економіці держави

Місце виникнення:

- Зовнішні. Це всі умови та фактори, які виникають незалежно від діяльності банків і мають суттєвий вплив на них. Серед зовнішніх факторів можемо виділити: економічні (розвиток економіки, інфляція, рівень доходів домашніх господарств тощо); державно-правові (законодавча та нормативна база, державна політика в банківській сфері, оподаткування тощо); соціальні (фінансово-економічна грамот-

ність населення, рівень освіти, демографія тощо); психологічні (довіра до банків і банківської системи, рівень песимізму в суспільстві, стресостійкість суспільства тощо); технологічні (рівень розвитку інформаційних технологій, підтримка інновацій, підготовка кадрів у державі тощо); екологічні (екологічне законодавство, рівень забруднення навколишнього середовища, рівень захворюваності населення тощо).

2. Внутрішні. Це елементи та фактори, що визначають внутрішній стан, сильні та слабкі сторони і, значною мірою, ефективність діяльності банків. Серед внутрішніх факторів можемо виділити: економічні (динаміка та структура активів, власного капіталу й зобов'язань банків у системі, фінансові результати діяльності банківської системи та окремих банків, ефективність банківської системи та окремих банків тощо); соціальні (рівень оплати праці банківських працівників, умови праці співробітників банківських установ, рівень соціального захисту робітників банківської сфери тощо); психологічні (психологічна стійкість робітників, психологічна підготовка працівників, рівень невпевненості співробітників банківських установ у майбутньому тощо); інфраструктурні (розвиток інфраструктури ринку на національному рівні, розвиток інфраструктури ринку на регіональному рівні, якість елементів інфраструктури банківської сфери тощо).

Ступінь впливу:

1. Головні. Це фактори, які суттєво впливають на розвиток банківської сфери. При цьому, говорячи про них, необхідно виділити національний і регіональний аспекти, оскільки в одних регіонах певні фактори можемо зарахувати до головних, а в інших – до другорядних (наприклад, рівень впливу на банківську систему місцевих органів влади, рівень фінансово-економічної грамотності населення тощо). До головних факторів можемо зарахувати: рівень розвитку економіки, оподаткування, динаміку та структуру активів, власного капіталу й зобов'язань банків у системі тощо.
2. Другорядні. Це фактори, вплив яких необхідно враховувати під час оцінювання розвитку банківської системи, однак при цьому їх вплив є незначним. До другорядних факторів можемо зарахувати: законодавчі та нормативні документи, що не стосуються банківської сфери, більшість екологічних факторів, рівень освіти населення тощо.

Відношення до банківської установи:

1. Макрофактори. Цим факторам властиві досить великі обсяги й масштаби. При цьому, говорячи про них, необхідно виділити національний і регіональний аспекти. Сюди зараховуємо: рівень розвитку економіки, законодавчу й нормативну базу, оподаткування тощо.
2. Фактори безпосереднього оточення. Це зовнішні фактори великого обсягу та масштабу, які безпосередньо впливають на банківську систему взагалі та окремі банки зокрема. При цьому, говорячи про них, необхідно виокремити національний і ре-

гіональний аспекти. Сюди зараховуємо: вплив конкурентів і споживачів, доходи юридичних осіб і домашніх господарств тощо.

3. Мікрофактори. Сюди зараховуємо фактори, що генерує банківська система взагалі та банк зокрема, а саме: рівень підготовки спеціалістів, управління фінансовою діяльністю, управління інвестиційною діяльністю тощо.

Строки впливу:

1. Короткострокові. Ці фактори впливають на банківську систему та окремі банки системи не більше одного календарного року. Сюди зараховуємо: інфляційні процеси в економіці, девальвацію національної валюти, показники системи національних рахунків тощо.
2. Довгострокові. Ці фактори впливають на банківську систему та окремі банки системи більше одного календарного року. Сюди зараховуємо: кризові прояви в економіці, законодавчу та нормативну базу, рівень освіти населення тощо.

Специфіка прояву:

1. Об'єктивні. Пов'язані з циклічними потребами, а також із впливами зовнішнього середовища банківської системи взагалі та окремих банків зокрема. Сюди зараховуємо: кризові прояви в економіці держави, демографічні фактори, оподаткування тощо.
2. Суб'єктивні. Пов'язані з фінансовою діяльністю банківської системи взагалі та окремих банків зокрема. Сюди зараховуємо: рівень підготовки персоналу, ефективність фінансової діяльності, рівень менеджменту тощо.

Структура відносин у соціально-економічній системі (банківській системі, банківській установі):

1. Економічні фактори. Сюди зараховуємо: відносини економічних агентів, втрати конкурентних переваг, банкрутство тощо.
2. Соціальні фактори. Характеризують інтереси різних соціальних груп чи утворень: працівників і роботодавців, профспілок і підприємців, працівників різних професій, персоналу й менеджерів тощо.
3. Організаційні фактори. Стосуються поділу й інтеграції діяльності, розподілу функцій, регламентації діяльності окремих підрозділів, відділення адміністративних одиниць, регіонів, філій.
4. Психологічні фактори. Це фактори, що впливають із психологічного стану людини. Вони виявляються у вигляді стресу, що набуває масового характеру, у виникненні почуття невпевненості, паніки, страху за майбутнє, незадоволеності роботою, правовою захищеністю й соціальним станом. Це фактори, що враховують соціально-психологічний клімат у банків-

ській системі, колективі чи окремій групі банку.

5. Технологічні фактори. Стосуються нових технологічних ідей в умовах яскраво вираженої потреби в нових технологіях (інновації, технології, підготовка персоналу банку до оволодіння новими технологіями та розробками).

Безпосередні причини виникнення:

1. Природні. Вони викликані природними умовами життя й діяльності людини. До таких факторів належать землетруси, урагани, пожежі, кліматичні зміни, повені, погодні умови тощо. Усе це не може не впливати на діяльність банківської системи та банків. При цьому необхідно виділити національний і регіональний рівні впливу цих факторів.
2. Суспільні. Ці фактори зумовлені відносинами в суспільстві. До таких факторів належать: розвиток економіки, безробіття, культурний рівень населення тощо. При цьому необхідно виділити національний і регіональний рівні впливу цих факторів.
3. Екологічні. Це фактори, що виникають при зміні природних умов, викликаних діяльністю людини: виснаження ресурсів, забруднення навколишнього середовища, виникнення небезпечних технологій тощо. При цьому необхідно виділити національний і регіональний рівні впливу цих факторів, оскільки екологічний рівень досить суттєво відрізняється в різних регіонах України.

Передбачуваність:

1. Передбачуваними (закономірними). Їх можуть прогнозувати, і викликають їх об'єктивні причини. Головним завданням менеджменту банківських установ є побудова такої системи управління, яка дасть можливість зробити максимальну кількість факторів впливу передбачуваними.
2. Несподіваними (випадковими). Часто бувають результатом грубих помилок в управлінні, певних природних явищ чи економічної залежності, що сприяє розширенню й поширенню локальних факторів.

Напрями впливу:

1. Стимулюючі. Ці фактори збільшують ефективність банківської системи країни або окремих банків. До них зараховуємо: зростання доходів юридичних осіб і домашніх господарств, наявність дешевих інвестиційних ресурсів у фінансовій системі держави, зменшення податкового навантаження на банки тощо. Відмічаємо динамічні зміни в кількості та силі впливу цих факторів на банківську систему країни або окремі банки.
2. Нейтральні. Ці фактори не змінюють ефективність банківської системи країни

або окремих банків. До них зараховуємо: більшість екологічних факторів, певні сфери законодавства, розвиток профспілкового руху тощо.

3. Стримуючі. Ці фактори зменшують ефективність банківської системи країни або окремих банків. До них зараховуємо: фактори економічної кризи в державі, негативні демографічні зміни, інфляційні процеси тощо. Відмічаємо динамічні зміни в кількості та силі впливу цих факторів на банківську систему країни або окремі банки.

Характер впливу:

1. Постійні. Мають постійний (визначений) вплив на банківську систему країни або на окремі банки. Цей вплив може бути позитивним, нейтральним або негативним (див. попередню ознаку класифікації факторів).
2. Змінні (циклічні, кризові). Мають змінний вплив на банківську систему країни або на окремі банки. В умовах кризи в розвитку країни ці фактори впливають негативно, в умовах зростання національної економіки вони впливають позитивно. При цьому необхідно виділити національний і регіональний рівні впливу цих факторів, оскільки при рості національної економіки в певних регіонах можна спостерігати економічну кризу, й навпаки.

Рівень впливу:

1. Національний. Ці фактори є загальнонаціональними. Сюди зараховуємо: економічні, політичні, соціальні, психологічні, екологічні, природні групи факторів.
2. Регіональний. Ці фактори є регіональними. Сюди зараховуємо наведені вище групи факторів, а також територіальні.
3. Локальний. Ці фактори належать або до банківської системи країни, або до окремих банків.

Головні суб'єкти впливу:

1. Держава. До цієї групи факторів належать ті фактори впливу на банківську систему країни або на окремі банки, що генерують державні органи влади. Сюди зараховуємо: законодавчу та нормативну базу, політику центрального банку, оподаткування тощо.
2. Місцеві органи влади. До цієї групи факторів зараховуємо ті фактори впливу на банківську систему країни або на окремі банки, що генерують місцеві органи влади. Сюди зараховуємо: нормативну базу, оподаткування, рівень адміністративного впливу тощо.
3. Юридичні особи. До цієї групи факторів зараховуємо ті фактори впливу на банківську систему країни або на окремі банки, що генерують юридичні особи – контрагенти. Сюди зараховуємо: рівень конкуренції й доходів, якість управління тощо.

4. Фізичні особи (домашні господарства). До цієї групи факторів зараховуємо ті фактори впливу на банківську систему країни або на окремі банки, що генерують фізичні особи (домашні господарства) – контрагенти. Сюди зараховуємо: рівень доходів, освіти, культурний рівень тощо.

IV. Висновки

Отже, проведене дослідження дало змогу виявити та охарактеризувати групи факторів впливу на банківську систему України з урахуванням регіонального аспекту та кризових явищ у економіці держави. Воно потребує доповнення в контексті розробки методики оцінювання факторів впливу на окремих банків з акцентом на оптимізацію територіальної структури такого банку.

Список використаної літератури

1. Геворкян А. А. Анализ и оценка факторов, влияющих на банковскую систему [Электронный ресурс] / А. А. Геворкян. – Режим доступа: <http://www.http://uecs.ru>.
2. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов. – Москва : Азбуковник, 1999. – 944 с.
3. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bank.gov.ua>.
4. Петров И. Г. Факторы, влияющие на развитие банковской системы [Электронный ресурс] / И. Г. Петров. – Режим доступа: <http://www.bankmib.ru>.
5. Федик М. В. Чинники впливу на розвиток вітчизняної банківської інфраструктури [Електронний ресурс] / М. В. Федик. – Режим доступа: <http://www.dspace.uabs.edu.ua>.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2015.

Рыбинцев В. А., Хацер М. В. Факторы влияния на банковскую систему Украины в современных условиях развития экономики государства

В статье дано определение термина “фактор” и приведена схема классификации факторов влияния на банковскую систему Украины с учетом регионального аспекта и кризисных явлений в экономике государства. Охарактеризованы группы факторов влияния на банковскую систему Украины с детализацией их составляющих (место возникновения, степень влияния по отношению к банковскому учреждению, по срокам влияния в зависимости от специфики проявления, по структуре отношений в социально-экономической системе, по непосредственным причинам возникновения, по возможности предвидения в зависимости от характера влияния, по направлениям влияния в зависимости от уровня влияния, по главным субъектам влияния).

Ключевые слова: банк, банковская система, экономический кризис, классификация факторов, фактор.

Rybintsev V., Khatser M. Factors of Influence on Ukrainian Banking System in Modern Terms of State Economy Development

It is proved that domestic banks in particular and Ukrainian banking system in general must substantially increase the efficiency of own financial activity in terms of economic crisis development. It is possible only subject to quick detection and reaction on the impact factors. At the same time, it is necessary to build such a classification of impact factors that will include regional aspect of banks activities and crisis events in state economy.

Both the term “factor” and the scheme of classification of impact factors on Ukrainian banking system taking into account regional aspect and crisis events in state economy are provided and explained.

The impact factors groups on Ukrainian banking system are characterized by detailed information of their parts: a place of origin (foreign and domestic), the degree of impact (main and secondary); banking establishments (macro-factors, factors of direct surrounding, micro-factors); the terms of impact (long- and short-term); depending on the character of manifestation (objective and subjective); in accordance with the structure of relations in social and economic system (economic, social, organizational, psychological, technical); direct causes of emergence (natural, social and ecological); to the extent possible of foreseeing (foreseeable and casual), depending on the impact character (permanent, variables); main impact subjects (a state, local bodies, legal entity, private person); directions of influence (stimulating, neutral, constraint); impact level (national, regional and local).

Key words: bank, banking system, economic crisis, factors classification, factor.